

MOGELIJKHEDEN VOOR EEN ORGANISATIESOCIOLOGISCHE
BENADERING VAN POLITIEKE PARTIJEN

Kris DESCHOUWER

Het lijkt erg moeilijk, en het zou bovendien weinig zinvol zijn, vandaag het politiek gebeuren te beschrijven zonder ook de politieke partijen in rekening te brengen. Zij zijn alomtegenwoordig. Elke staat, elk regime heeft een of meer politieke partijen, al dan niet formeel of juridisch getolereerd. Sociologen en politicologen hebben zich dan ook uitvoerig over het verschijnsel gebogen.

De alomtegenwoordigheid van partijen gaat evenwel gepaard met een grote diversiteit in de verschijningsvormen. Heel wat organisaties, die de naam "politieke partij" kregen, zagen in de loop der jaren het licht, en het is voor de waarnemer niet meteen duidelijk wat nu het gemeenschappelijk kenmerk van al deze organisaties is. Ook onder de vandaag als "partij" benoemde verschijnselen heerst een rijke variatie aan eigenschappen. Wat bijvoorbeeld het Brusselse FDF, de Noord-Amerikaanse Republikeinen, de Russische KP en de Duitse Grünen met mekaar gemeen hebben, afgezien van het feit dat men het erover eens is ze "partij" te noemen, is een vraag die niet zo licht te beantwoorden valt.

Cooper en Maisel hebben het ongetwijfeld bij het rechte eind, wanneer zij stellen dat de studie van partijen de jongste decennia een overvloed aan substantiële kennis heeft opgeleverd, doch dat er heel wat confusie heerst in de bevindingen en in de gehanteerde theoretische benaderingen. Als hangende conceptuele problemen sommen zij op:

"How to define party; how to classify or categorize parties and party systems; how to conceptualize the environment or context within which party functions; how to conceptualize the operations and impact of party; and how to conceptualize the interaction between party and environment" (Cooper en Maisel, 1978: 10).

De termen waarin deze conceptuele problemen geformuleerd worden door Cooper en Maisel, lijken wel een rechtstreekse uitnodiging aan de sociologie van organisaties om zich dringend aan de studie van politieke partijen te gaan wijden. Immers, de theorievorming in deze discipline heeft zich de jongste vijftientig jaar in toenemende mate toegelegd op het conceptualiseren van de omgeving van een organisatie en op het conceptualiseren van de relaties tussen organisatie en omgeving.

De sociologie van partijen en de sociologie van organisaties hebben met Robert Michels een gemeenschappelijke klassieke auteur. Vreemd genoeg zijn beide vakgebieden, wat hun materieel object betreft, ver uit mekaar gegroeid. De organisatie-theorie richt de aandacht bijna exclusief op bedrijven. Wanneer zogenaamde non-profit organisaties ook in beschouwing worden genomen, dan gaat het veelal om ziekenhuizen of om allerhande "social-welfare" organisaties. Slechts af en toe wordt terloops verwezen naar de mogelijkheid om de bevindingen ook op politieke partijen toe te passen. De nogal exclusieve aandacht voor welbepaalde organisaties kleurt heel sterk het gehanteerde theoretisch kader van de organisatiesociologie, en maakt toepassing ervan op politieke partijen niet zo evident.

Aan de zijde van de sociologie of politicologie van partijen valt nauwelijks enige interesse waar te nemen voor het gebruik van organisatiesociologische begrippen. Uitzondering op deze regel is Anderson, die echter slechts kan vaststellen dat "the student (...) who elects to study parties as organizations has no single body of well developed theory at his disposal" (Anderson, 1968: 375). Ook Seiler en Huyse geven in recente publikaties enkele bijzonder bruikbare aanzetten om respectievelijk de omgevingscondities en het handelen van de partij in

een omgeving in kaart te brengen (Seiler, 1984; Huyse, 1984). Daar blijft het echter bij.

Het loont beslist de moeite een poging te ondernemen tot "kruisbestuiving" van de organisatie-theorie en de partijentheorie, en hiermee is meteen de bedoeling van deze bijdrage aangegeven. Wij wensen de organisatiesociologie als uitgangspunt te nemen, om tot een duidelijker afbakening van het begrip politieke partij te komen, en ook en vooral om een beter inzicht te verwerven in de relaties tussen een partij en haar omgeving.

De wens om prioritair de relatie met de omgeving te bestuderen, is ook ingegeven door overwegingen die zeer specifiek met de Belgische situatie te maken hebben. De recentste internationaal vergelijkende literatuur over partijen spitst de aandacht sterk toe op het verval en het verlies aan betekenis van de partijen in de Westerse wereld (Maisel en Cooper, 1978; Fishel, 1978). In België en bijvoorbeeld ook in Oostenrijk (Steiner, 1972; Deschouwer en Wijgaerts, 1983) blijft de interesse uitgaan naar verschijnselen die een voortdurende en zelfs toenemende betekenis van de partijen moeten illustreren: verzuijing, partieratie, neo-corporatisme. Het definiëren van bijvoorbeeld partieratie als de partijpolitisering van politieke structuren zoals regering, parlement, administratie, rechtspraak en pers (De Winter, 1981: 334), bewijst hoe cruciaal de problematiek is van de grensafbakening van de partij. Belgische partijen schijnen, in vergelijking met andere, te ver te gaan, en gebieden te bezetten waar zij, althans volgens degenen die dit betreuren, niet thuishoren. Zij "bezetten" m.a.w. een deel van hun omgeving. De organisatiesociologie kan een bijdrage leveren tot het precieser beschrijven en ook verklaren van deze mechanismen.

1. Het organisatiesociologisch perspectief

We hebben tot nog toe (gemakshalve) de organisatiesociologie steeds als een geheel vermeld, en daarbij misschien ten onrechte de indruk gewekt dat dit vakgebied ontsnapt aan het elders in de sociologie heersende pluralisme in de benaderingen

en de bevindingen. Niets is minder waar. Diverse scholen of stromingen bestaan naast mekaar, en verschillen o.m. door de definitie van het organisatiebegrip zelf, de onderzoeksmethodologie, de soorten organisaties die bestudeerd worden, het analysesniveau en de interpretatie van onderzoeksresultaten (Pennings, 1984; Lammers, 1983).

De keuze om politieke partijen als organisaties te bestuderen, is een keuze om welbepaalde aspecten van de partijen te analyseren. De wijze waarop dit gebeurt is één van de vele mogelijke wijzen, en is dus een keuze uit de diverse bestaande theoretische stromingen in de organisatiesociologie. Het uitvoerig argumenteren van die keuze zou ons hier te ver leiden. Toch moet duidelijk gemaakt worden wat wij verder wensen te verstaan onder de term "organisatiesociologie". Twee elementen zijn dan van belang: de definitie van het begrip organisatie en de conceptualisering van de verhouding tussen organisatie en omgeving.

Wij wezen hoger reeds op het feit dat de organisatie-theorie in grote mate wordt opgebouwd en toegepast in studies van economische bedrijven, en dat een rechtstreekse vertaling van de theorie naar politieke partijen toe enigszins problematisch is. Het zoeken naar directe analogieën voor "verticale integratie", "produktdiversificatie" of "risicospreiding" (Huyse, 1984: 148-149) laat wel toe op overtuigende wijze de heuristische waarde van een organisatiesociologische benadering aan te tonen, maar slaat naar ons gevoel wel een stap in de theorievorming over, namelijk een algemene definiëring van het begrip organisatie. Met een algemene definitie bedoelen we een definitie die abstractie maakt van de aard van de te bestuderen organisaties, en dus algemeen toepasbaar is. Deze definitie moet niet zozeer antwoord geven op de vraag wat een organisatie is, maar wat het betekent wanneer wij een handelingsverband als zijnde een organisatie beschouwen. Een dergelijke definitie is dan niet enkel abstract, maar ook analytisch. Zij selecteert die aspecten van het handelen die voor de organisatiesocioloog relevant zijn.

De definitie die aan de gestelde eisen voldoet, is die van Aldrich, die zich hierbij vooral inspireert op Weber en Parsons: "Organizations are goal-directed, boundary-maintaining, activity-systems" (Aldrich, 1979: 4). De drie samenstellende delen van de definitie behoeven enige toelichting.

De selectie van het onderzoeksobject, het aanwijzen van die aspecten van het sociale handelen die relevant zijn voor de

organisatiesociologie, gebeurt door het element doelverwerving.
"As a formal analytical point of reference, primacy of orientation to the attainment of a specific goal is used as the defining characteristic of an organization which distinguishes it from other types of social systems" (Parsons, 1956: 64).

Het is duidelijk dat met "organisatie" geen concrete groep personen bedoeld wordt. De organisatie is geen sociale constructie, maar een sociologische constructie. In principe kunnen van elk handelingsverband de doelverwervende aspecten bestudeerd worden, en kan dus elk handelingsverband als een organisatie beschouwd worden, ook een politieke partij. Het organisatiesociologisch perspectief is aldus vooral een onderzoeksstrategie, een keuze van de onderzoeker. Of een bepaald handelingsverband werkelijk een organisatie is of een bepaald doel heeft, zijn hier irrelevante vragen. "To an observer, members of organizations behave as if the organization has a goal" (Aldrich, 1979: 4).

De nadruk op doelverwerving hoeft geenszins assumpties van doelconsensus of doelstabiliteit in te houden. De doelverwerving zal trouwens als een relatie tussen de organisatie en haar omgeving geconcipieerd worden, waarbij de aard van die omgeving een permanent probleem is voor de processen van doelverwerving. "The setting of goals (is) not a static element but a necessary and recurrent problem facing any organization" (Thompson en McEwen, 1958: 23; onderlijning van mij). Wij zullen hier dadelijk nog op terugkomen.

Ons baserend op Parsons kunnen we, op dit algemeen theoretisch niveau, het soort doel van een organisatie beschouwen als de functie die ze vervult in het sociaal systeem waarin ze ageert (Parsons, 1956: 66). Het is mogelijk organisaties te classificeren naar het type doel dat zij nastreven, wat dus een classificatie is naar de vier functionele aspecten van een sociaal systeem. De algemene types van organisaties zijn: economische organisaties (georiënteerd op economische productie), politieke organisaties (georiënteerd op het genereren en alloceren van macht in de samenleving), integratieve organisaties (bijdragend tot sociale efficiëntie) en patroonhandhavende organisaties (met vooral culturele, educatieve en expressieve functies) (Parsons, 1956: 228-229). Hierbij moet opgemerkt worden dat, in principe, elke organisatie in zekere mate tot elke functie bijdraagt. Het is echter, nog steeds volgens Parsons, mogelijk om voor concrete organisaties vast te stellen welke functie zij primair vervullen. Deze stap van het analyti-

sche naar het concrete is, zoals we in het geval van politieke partijen zullen ondervinden, echter niet zo eenvoudig.

Het tweede deel van Aldrichs definitie, "boundary-maintaining", wijst op het belang van de controle over de grens van de organisatie. Dit moet eveneens vanuit een analytisch oogpunt bekeken worden. Als behorend tot de organisatie werden bepaalde handelingsaspecten geselecteerd. De andere behoren tot de omgeving van de organisatie. Het "lidmaatschap" van een organisatie is derhalve als een variabele te beschouwen, waarbij de mate van inclusie van een actor in de organisatie varieert. Aan de ene zijde van de schaal vinden we actoren die geen lid zijn van de organisatie, aan de andere zijde vinden we actoren voor wie de organisatie een totale (Goffman) of een gulzige (Cosser) institutie is.

De mate waarin de omgeving relevant is voor de processen van doelverwerving, is van fundamenteel belang voor de problematiek van grensbepaling en grensbehoud van een organisatie. Ook hierop zullen we verder nog terugkomen. Hier kan alvast gesteld worden dat als het lidmaatschap in een organisatie een variabele is, hetzelfde geldt voor de grens van een organisatie (Aldrich, 1979: 222).

Het laatste deel van de definitie tenslotte geeft aan dat een organisatie een systeem van activiteiten is, een set van interacties, gestructureerd in rolpatronen of posities (Luhmann, 1975). Crozier (1975) en Godfroi (1981) verkiezen hier de term "spelen" boven "interacties", wat tegelijk een verwijzing inhoudt naar strategisch handelen en naar een normatieve regulering (spelregels) ervan. Het betekent in elk geval dat de samenstellende delen van een organisatie geen individuen of groepen zijn, maar min of meer stabiele handelingspatronen.

De keuze voor een abstracte en analytische definitie van het organisatiebegrip is een eerste stellingname binnen de organisatiesociologie, een stellingname die niet gedeeld wordt door de voorstanders van een nominalistische of "commonsensical" definitie (Silverman, 1970; Argyris, 1972). Een tweede keuze moet gemaakt worden met betrekking tot de conceptualisering van de relaties tussen organisatie en omgeving. Onder organisatiesociologen heerst vandaag een haast algemene eensgezindheid over het feit dat de omgeving van een organisatie van cruciaal belang is om de organisatie zelf te kunnen bestuderen. Minder eensgezindheid heerst er over de aard en de richting van de relaties tussen de organisatie en de omgeving, hoewel de divergenties toch niet mogen overdreven worden.

Er kunnen een tweetal denkwijzen onderscheiden worden. De eerste is het "rationeel perspectief" (Aldrich, 1979: 106) of "intentioneel rationalisme" (Pennings, 1984: 6). De organisatie wordt hier beschouwd als een rationele actor, die streeft naar doelmaximalisatie. De acties van de organisatie zijn de resultaten van strategische keuzen, die de onzekerheden die de omgeving van de organisatie inhoudt, maximaal beperken. Chandler, Simon, Perrow en Crozier kunnen als de voornaamste vertegenwoordigers van deze benadering geciteerd worden.

Een tweede denkwijze is het "resource dependence perspective" (Aldrich, 1979: 120) of het "contextueel determinisme" (Pennings, 1984: 7). Hier is geen sprake meer van strategische keuze. Het is de aard van de omgeving die de activiteiten van de organisatie conditioneert. De organisatie bereikt de hoogst mogelijke effectiviteit wanneer ze consistent is met de omgeving. Belangrijke auteurs zijn hier Aldrich, Lawrence en Lorsch, Yuchtman en Seashore.

Beide denkwijzen staan echter niet zo extreem tegenover mekaar. De tegenstelling tussen de twee benaderingen lijkt veeleer een gevolg van de pogingen om ten allen prijze tot classificaties van stromingen in de organisatiesociologie te komen, dan een consequentie van de uitgangspunten van de betrokken auteurs. Niemand veronderstelt een volledige handelingsautonomie van de organisatie of een absoluut determinisme van de omgevingscondities. De auteur die naar ons gevoel het best de twee benaderingen weet te combineren is James Thompson, hoewel hij veelal als behorend tot de rationalisten wordt geklasseerd. De titel van zijn voornaamste boek, "Organizations in action", kan zulks ook laten vermoeden. Op basis van de inhoud ervan, en van de inhoud van andere geschriften van zijn hand, is een indeling van Thompson bij een zuiver rationeel perspectief moeilijk te rechtvaardigen.

Thompsons theorie kan in het kort als volgt samengevat worden. De organisatie wordt beschouwd als een relatief autonome actor in de omgeving. De aard van de omgeving beïnvloedt de acties van de organisatie, in die zin dat zij de mogelijke strategische keuzen beperkt. De omgeving wordt dus gepercipieerd als een geheel van problemen, waarvoor een oplossing moet gevonden worden. Die oplossing streeft naar een zo groot mogelijke reductie van de onzekerheden die de omgeving voor de organisatie kan inhouden. Het reduceren van de onzekerheid kan zowel gebeuren door het aanpassen van de organisatie aan de omgeving, als door het beïnvloeden of veranderen van de omgeving door de organisatie. De

structuur van een organisatie moet aldus beschouwd worden als het resultaat van een proces van institutionalisering van een "posture", een modus vivendi ten opzichte van de omgeving (Thompson, 1958, 1960, 1967).

Dit alles klinkt wellicht nog erg vaag. We zullen later, na een eerste uitstap naar de theorie van politieke partijen, hierop moeten terugkomen. Voorlopig volstaat de voorgestelde algemene definitie van het begrip organisatie en de beschrijving van de wijze waarop de relaties tussen organisatie en omgeving geconceptualiseerd worden, om te peilen naar de bruikbaarheid ervan voor de studie van politieke partijen. De belangrijkste vraag die dan rijst, is: indien een partij als een organisatie beschouwd wordt, wat is dan het doel van een partij ?

2. Het doel van een politieke partij

Wij definieerden, steunend op Parsons, het doel van een organisatie als de functie die ze vervult in het sociaal systeem. Dit is uiteraard zeer algemeen, doch is een goed uitgangspunt om te onderzoeken wat voor bepaalde organisaties, in dit geval politieke partijen, kenmerkend is. Het laat een algemene classificatie van typen organisaties toe.

Het overstappen van dit algemeen theoretisch kader naar de concrete organisaties, is iets waarover Parsons niet heel duidelijk is. In principe vervult elke organisatie vier functies, doch er kan voor concrete organisaties vastgesteld worden welke de primaire functie is. Hierbij veronderstelt Parsons eigenlijk dat elke organisatie in zekere zin functioneel gedifferentieerd is van andere organisaties. Dit is een veronderstelling die erg lastig vol te houden is. De moeilijkheid om het functioneel primaatschap vast te stellen, rijst vooral wanneer een categorie of een soort organisatie ter studie ligt die intern een grote variatie in verschijningsvormen en activiteiten kent. Dit is precies het geval voor politieke partijen.

De werkwijze die Parsons voorstelt, zou eventueel wel bruikbaar kunnen zijn voor de studie van elke politieke partij afzonderlijk. Voor de populatie van partijen kan evenwel niet

a priori de primaire functie vooropgesteld worden, omdat de politieke partij als algemene categorie multi-functioneel is. Zo gesteld lijkt het niet mogelijk een omvattende definitie van het verschijnsel politieke partij vanuit het door ons ingenomen organisatiesociologisch perspectief te formuleren. Deze conclusie is echter wat voorbarig. Het schema van Parsons kan precies gebruikt worden om te onderzoeken welke functies door partijen vervuld worden. Het exacter in kaart brengen van de multi-functionaliteit zal toelaten een algemene definitie van de politieke partij voor te stellen, precies in termen van de door de partij vervulde functies.

Definities van het verschijnsel politieke partij zijn meestal zeer uitgebreid en breedvoerig, een euvel waaraan ook wij niet zullen ontsnappen. Het grote probleem waarmee zij te kampen hebben, is dat nogal kwistig werd en wordt omgesprongen met de naamgeving "politieke partij". Pogingen om het gemeenschappelijk kenmerk van alle partijen te achterhalen, en tegelijkertijd de partijen duidelijk van andere organisaties te onderscheiden, worden veelvuldig ondernomen. Wij zullen de voornaamste even overlopen, en ze in termen van Parsons' schema interpreteren als pogingen om de primaire functie, het voornaamste doel van de partij, te achterhalen.

De benaming "politieke" partij laat toe te veronderstellen dat het de politieke functie is die primair is, dat een politieke partij in de eerste plaats aan het genereren en alloceren van macht in de samenleving participeert. Dat het politieke aspect het belangrijkste is, is o.m. de mening van Duverger (1951: 1), Lapalombara en Weiner (1972: 3), Bottomore (1979: 42), Janda (1980: 5), Prélôt (1973: 439) en Luhmann (1982: 99).

De voorrang van de politieke functie is ook het cruciale argument dat aangevoerd wordt bij de pogingen om politieke partijen en van drukkingsgroepen te onderscheiden. Hoogerwerf formuleert dit verschil in graduele termen: de partijen vervullen in meerdere mate politieke functies dan drukkingsgroepen (1960: 420). Volgens Meynaud onderscheiden drukkingsgroepen zich van partijen door een exterioriteitscriterium. Het zijn "des organes extérieurs à la machine gouvernementale proprement dite" (1960: 37). Duverger is dezelfde mening toegedaan: "Les groupes de pression, au contraire, ne visent point à conquérir eux-mêmes le pouvoir" (1966: 260).

Niet iedereen is het erover eens dat een partij primair een politieke organisatie is, of dat het de politieke functie is die partijen van andere organisaties onderscheidt. Volgens

Parsons is een politieke partij in de eerste plaats een integratieve, een sociale organisatie (1956: 229). Het is dus een organisatie die bijdraagt tot het creëren en behouden van solidariteitsbanden. Voor deze idee dat de partij duidelijk tot het integratieve subsysteem van de samenleving behoort, vindt Parsons ook steun bij de resultaten van de electorale studie van Berelson, Lazarsfeld en Mc Phee ("Voting"). Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat bij het analyseren van iemands stemgedrag de vraag niet zozeer is waarvoor hij stemt, dan wel met wie hij zichzelf door het uitbrengen van deze stem associeert (Parsons, 1969a: 218).

Met deze visie staat Parsons vrijwel alleen. Neumann redeneert enigszins in dezelfde zin, door het organiseren van de chaotische openbare wil als belangrijkste functie te weerhouden (1955: 396). Voor Almond en Powell is het bundelen van belangen de voornaamste taak van partijen, wat ongetwijfeld ook als een bijdrage tot de integratieve functie kan beschouwd worden (1972: hoofdstuk 5).

Het bestaan van deze integratieve functie wordt wel vrij frequent aangevoerd als voorwaarde om een partij van haar pre-electorale voorgangers te onderscheiden. Zo stellen Lapalombara en Weiner dat "it should be clear therefore that when we speak of parties we do not mean those cliques, clubs and small groups of notables that can be identified as the antecedents of the modern political party in most Western countries" (1972: 5). Dezelfde mening is ook Blondel toegegaan, waar hij beweert dat "they (partijen) do not exist where the people are not involved in government" (Blondel, 1978: 33). Sartori daarentegen ziet tussen factie en partij slechts een etymologisch verschil, en stelt vast dat de eerste term gewoon in onbruik is geraakt. Een vereniging van parlementairen, ook als ze niet echt verkozen zijn, is voor hem dan ook zonder meer een politieke partij (1976: 21).

De discussie onder partijtheoretici over het belangrijkste kenmerk van de politieke partij beperkt zich niet tot de tegenstelling tussen de voorstanders van een politiek en van een sociaal of integratief functioneel primaatschap. Ook een derde functie, de culturele of patroonhandhavende, wordt soms als de primaire functie van politieke partijen vermeld. Zo plaatst bijvoorbeeld Schwartzberg "formation de l'opinion" bovenaan het lijstje van de activiteiten van de partijen (1974: 470).

Veelal wordt deze culturele functie toegeschreven aan een welbepaalde soort partijen. Blondel noemt ze mobiliserende par-

tijen: "A mobilizing party (...) aims at converting the population" (1978: 22). Hij heeft het daarbij vooral over communistische en fascistische partijen, en over populistische partijen in Derde Wereldlanden als Turkije, Egypte, Mexico, Argentinië of Tanzania (1978: 45-55).

Wat wij hoger de multi-functionaliteit van partijen of de diversiteit in verschijningsvormen noemden, kan nu iets klaarder omschreven worden: partijen kunnen zowel politieke, sociale als culturele functies vervullen. De politieke functie onderscheidt partijen van drukkingsgroepen; de sociale functie onderscheidt partijen van hun voorlopers, en beperkt de naamgeving "partij" tot de recente geschiedenis; de culturele functie is typisch voor zogenaamde totalitaire partijen. Elke algemene definitie die zich tot één van deze aspecten beperkt, is hoe dan ook onvolledig. Ze zou het veld van de politieke partijen tot een bepaald deel ervan reduceren. Het blijft onze bedoeling een theorie voor de studie van alle partijen voor te stellen, en dus te streven naar een algemene definitie. Wij zouden dan ook de volgende definitie willen suggereren:

Een politieke partij is een groepering van individuen, die zich van andere onderscheidt door een bij de leden bestaande relatief grote consensus over een geheel van normen, een vermogen om collectieve doelen te definiëren en de nodige solidariteit te creëren en te behouden om die maatschappelijke doelstellingen te implementeren. De politieke partij poogt deze doeleinden te realiseren door het streven naar macht, d.w.z. door de autoriteitsposities in het politiek systeem van de maatschappij te bezetten. Ten einde de politieke machtsuitoefening te legitimeren of ten einde de opvattingen over de maatschappelijke doelen die de partij wenst te realiseren te onderhouden, kan de partij ook aandacht besteden aan het socialiseren van de leden van de betrokken maatschappij.

De definitie houdt expliciet rekening met de veelsoortigheid aan partijen en met de mogelijke multi-functionaliteit van elke partij. De drie doelen of functies die in de vele bestaande definities van partijen te vinden zijn, zij het niet steeds tegelijkertijd, worden alle weerhouden. Toch staan de drie functies niet zomaar naast elkaar. De eerste twee zijn tegelijkertijd ook voorwaarden die moeten vervuld worden om van een politieke partij te kunnen gewagen. Ze hebben trouwens betrekking op de twee samenstellende delen van het begrip: "partij" en "politiek".

Een "partij" is een uiting van wat Seiler het partisaan fenomeen, "le phénomène partisan" noemt. Hiermee bedoelt hij het partij kiezen of het partij vormen tegen anderen. "Le phénomène partisan - c'est à dire l'action de prendre parti - implique l'obligation de choisir son camp, de devenir partie prenante dans un conflit" (1984: 122). Het gaat dus om het smeden van solidariteitsbanden binnen een deelgroep (partie, part) van de samenleving. Hierbij situeert de "partij" zich duidelijk in wat Parsons het integratieve subsysteem van de samenleving noemt; het is het sociaal aspect of de sociale functie van de politieke partij. Het conflict, of de deelconsensus over het conflict, de opvattingen die gedeeld worden, hebben betrekking op maatschappelijke doelen, op de inrichting van de samenleving als geheel.

Hiermee is het niet mogelijk politieke partijen en drukkingsgroepen van mekaar te onderscheiden. Deze laatste zijn evenzeer "partijen". Zij zijn echter niet "politiek", en dat is de tweede voorwaarde om een organisatie als een "politieke partij" te kunnen definiëren: het streven naar macht. Macht is in een samenleving het meest algemene middel om doelen te bereiken (Parsons, 1969c). De locus van de macht is het politiek systeem, en dus is de tweede functie of het tweede doel van een politieke partij het participeren aan de processen van machtsuitoefening in een samenleving. "Macht" wordt hier dus wel in de specifieke (parsoniaanse) betekenis gebruikt. We komen hier later nog op terug. Om macht te verwerven moeten de politieke rollen of posities door de partij gecontroleerd of bezet worden. Dit zijn bijvoorbeeld de posities van kiezer, van parlamentslid of van minister.

In principe heeft de term "politiek" betrekking op alle machtsuitoefening in de samenleving, en niet enkel op machtsuitoefening op het niveau van de overheid. Onze definitie beperkt evenwel het partijpolitiek verschijnsel tot de overheidspolitiek. Wij zijn het niet eens met Weber, die stelt dat "parties exist in a social 'club' as well as in a 'state'" (Gerth en Mills, 1970: 194). Vakbonden die bij sociale verkiezingen posities in de ondernemingsraad nastreven, of fracties binnen een partij of vakbond, ageren niet in de samenleving als geheel en zijn dus geen politieke partijen.

Zijn de combinatie van de sociale en politieke functie een voorwaarde om van een politiek partij te spreken, dan geldt dit niet voor de derde, de culturele of socialiserende functie. Deze kan, doch hoeft niet, door elke politieke partij vervuld te worden. Het laat bijvoorbeeld wel toe een onderscheid te

maken, in graduele termen, tussen eerder "mobiliserende" partijen, met een sterke socialiserende functie, en eerder "representatieve" partijen, waar de socialiserende functie nagenoeg afwezig is (Blondel, 1978: 21 e.v.).

Een uitgebreide definitie van het verschijnsel politieke partij, die de gehele populatie van "partij" genoemde organisaties wil weerhouden, houdt echter wel nadelen in. De vraag is namelijk of ook andere organisaties, die de weerhouden twee of drie functies vervullen, ook politieke partijen zijn. Wij denken hier dan bijvoorbeeld aan een "zuil", het conglomeraat van organisaties waartoe ook de partij zelf behoort. Binnen de door ons gevolgde logica zou een "zuil" als geheel duidelijk een politieke partij zijn. Het lijkt ons ook zinvol om deze redenering vol te houden. Net zoals de theoretische concepten voor de analyse van organisaties ook toepasbaar zijn op netwerken van organisaties, kan het netwerk van organisaties rond een partij op zijn beurt als een partij bestudeerd worden. De uitwerking van die idee vereist evenwel een verhaal apart.

Door de doelen van de politieke partij theoretisch te concipiëren als de functies die ze in het sociaal systeem vervult, en de partij in die termen te definiëren, zijn tegelijkertijd ook de belangrijkste domeinen aangeduid waarop de partij actief is. Of, m.a.w. de politieke, integratieve en patroonhandhavende subsystemen van de samenleving zijn de meest relevante omgevingen van de politieke partij en houden de cruciale condities in voor de doelverwerving van de politieke partij.

Met dit soort taalgebruik komen we opnieuw in de buurt van ons uitgangspunt, de organisatiesociologie. Een kleine recapitulatie van de gedachtengang die gevolgd werd, is hier wel gewenst, alvorens we met een paar voorbeelden de meerwaarde van de organisatiesociologische benadering illustreren. De initiële vraag was deze naar het type doel, het functioneel primaatschap van de politieke partij. Het classificeren van de partij als een bepaald soort organisatie, op basis van het voornaamste doel, bleek echter niet mogelijk. Het classificatieschema verschaftte ons wel inzicht in de mogelijke variaties in de activiteiten van de partijen. Hoe kan nu de partij zoals wij ze gedefinieerd hebben, vanuit een organisatiesociologisch perspectief, d.w.z. in haar doelverwervende aspecten onderzocht worden ?

Het differentiëren van de drie voornaamste aspecten van de partij-activiteiten is de focus van de analyse. Het laat toe rekening te houden met de gedifferentieerde omgeving van de

politieke partij, de culturele, sociale en politieke gebeurtenissen die omgevingscondities voor de politieke partij zijn. Door het handelen van politieke partijen te concipiëren als strategische adaptaties aan deze omgevingscondities, levert een organisatiesociologisch perspectief meteen ook een theorie ter verklaring van de variatie in partijstructuren. Hoe precies die omgeving kan worden onderzocht, zal in de volgende paragraaf voorgesteld worden. Eerst moeten aan dit relatief eenvoudig model een aantal complicerende elementen toegevoegd worden.

De omgeving van een politieke partij is in principe onbegrensd. Al wat niet tot de partij behoort, behoort tot de omgeving. De hoger beschreven deelaspecten van die omgeving zijn echter de meest relevante. Zij vormen, in de termen van Dill (1958: 410) de taak-omgeving ("task-environment"). Dit belet niet dat ook andere delen van de omgeving min of meer relevant kunnen zijn. Dit geldt in de eerste plaats voor de economische aspecten, de wijze waarop in de samenleving de economische goederen geproduceerd worden. Vervolgens moet ook rekening gehouden worden met omliggende samenlevingen. Aangezien we partijen beschouwen als participierend aan de machtsuitoefening door de overheid, gaat het hier om geografisch omliggende staten of overheden.

Het is ook niet mogelijk de diverse omgevingsaspecten, die analytisch van mekaar kunnen onderscheiden worden, als autonoom ten opzichte van mekaar te blijven zien. Er is een al dan niet omvangrijke interconnectie tussen de verschillende omgevingen. De mate waarin en de wijze waarop de omgevingscondities mekaar onderling beïnvloeden, moeten eveneens als omgevingscondities van de politieke partij geïnterpreteerd worden.

Een voorbeeld van de toepassing van dit model (in zijn eenvoudigste versie) is Seilers beschrijving van de genealogie van partij-organisaties (Seiler, 1984). Deze beperkt echter ten onrechte de omgeving van de partijen tot hun politieke, en nog meer in het bijzonder tot hun electorale context. Het in kaart brengen van de omgeving van partijen kan op een veel fijnere manier gebeuren. Hoe dit voor organisaties in het algemeen in zijn werk gaat, maakt het voorwerp van de volgende paragraaf uit. De variabelen die er kort voorgesteld worden, en die door de noodzakelijke beknoptheid van de presentatie wellicht niet dadelijk hun relevantie verraden, zullen nadien meteen op de omgeving van politieke partijen toegepast worden.

3. De omgeving van een organisatie

William Dill is een van de eerste auteurs die op zoek gaat naar een conceptualisering van het omgevingsbegrip (1958). Hij verwerpt een residuele definitie (al wat niet tot de organisatie behoort) als te vaag en onbruikbaar, en introduceert de term "task environment" of taak-omgeving: "I have denoted that part of the total environment (...) which was potentially relevant to goal setting and goal attainment as the task environment (1958: 410).

Dills concept is vrij algemeen overgenomen en toegepast door organisatiesociologen. Toch is nogal eenzijdig de nadruk komen te liggen op de taak-omgeving als relevant voor de doelbereiking d.w.z. voor het verwerven van de nodige middelen om het doel te bereiken. De betekenis voor het proces van doelbepaling (goal-setting) is enigszins verwaarloosd. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat doelen en middelen niet steeds even makkelijk te onderscheiden zijn. Het verwerven van middelen kan voor bepaalde delen van de organisatie, of voor de organisatie als geheel, tijdelijk of permanent het na te streven doel zijn. Zo kan het veroveren van politieke macht voor een partij zowel doel als middel zijn.

Het beschrijven van de omgeving (de taak-omgeving dus) of van het domein van een organisatie, gebeurt meestal op basis van de aard en de distributie van de middelen van de organisatie in die omgeving (Yuchtman en Seashore, 1967; Aldrich, 1979). Het zijn ook vooral de contextueel deterministische theorieën die de middelen als uitgangspunt nemen. We zullen dit aspect van de omgeving, dat ongetwijfeld zeer belangrijk is, en dan in het bijzonder voor de middelenverwerving, hier niet behandelen, en evenmin met betrekking tot politieke partijen verder uitwerken. De aandacht zal gaan naar de omgeving als een geheel van algemene condities voor de doelverwerving van een organisatie.

Een onderzoek van de literatuur terzake levert een zestal variabelen op, waarmee elke omgeving of deelomgeving van een organisatie kan beschreven worden.

De eerste is de capaciteit van de omgeving (Aiken en Hage, 1968; Aldrich, 1979). Deze dimensie gaat uit van de idee dat de omgeving een maximale "carrying capacity" heeft (Aldrich, 1979: 64), omdat de hoeveelheid beschikbare middelen beperkt

is. Slechts een beperkt aantal organisaties kunnen in die omgeving "overleven". De omgeving kan dus variëren van rijk tot arm.

Een tweede dimensie is de homogeniteit of heterogeniteit van de omgeving (Thompson, 1967; Hasenfeld, 1972). Dit is de mate van similariteit tussen de verschillende omgevings-elementen. Een derde dimensie is de stabiliteit of instabiliteit van de omgeving, de mate van turnover in de omgevings-elementen (Emery en Trist, 1965; Aldrich, 1979). De vierde dimensie is de concentratie of dispersie van de omgevings-elementen (Emery en Trist, 1965; Thompson, 1967). Aiken en Hage noemen de twee polen van deze dimensie "clustered" en "randomized" (1968: 272). Op een concreter niveau zou deze dimensie ook kunnen aangeven in welke mate de omgeving bestaat uit andere organisaties, of de mate waarin de middelen door andere organisaties gecontroleerd worden. De vaststelling dat deze vorm van concentratie in toenemende mate voorkomt, heeft een omvangrijke stroom van publikaties opgeleverd over de aard en de vorm van inter-organisatiele relaties en over netwerken van organisaties. Ook hierin zijn heel wat interessante uitgangspunten te vinden voor de studie van politieke partijen.

Een vijfde dimensie is de mate van domein consensus of dissensus (Levine en White, 1961; Warren, 1967). Ze duidt aan in hoeverre de activiteiten van een organisatie als legitiem worden ervaren door de omgeving, of het doel van de organisatie en de daaruit resulterende claim op de benodigde middelen als rechtmatig aanvaard worden. De zesde dimensie tenslotte is de turbulentie van de omgeving (Emery en Trist, 1965; Terreberry, 1968). Dit is "the extent to which environments are being disturbed by increasing environmental interconnection, and an increasing rate of interconnection" (Aldrich, 1979: 69). Verandering wordt hier dus van buiten de omgeving geïnduceerd, waardoor de voorspelbaarheid ervan zeer laag kan zijn.

4. De omgeving van een politieke partij

Het eerste wat dient te gebeuren, is voor elke omgeving van de politieke partij onderzoeken hoe die kan variëren volgens de zes hierboven vermelde dimensies. Vermits wij drie algemene doelen van een politieke partij weerhielden, moet een analyse

van de omgeving rekening houden met het feit dat de omgeving voor elk soort doel of voor elke functie van de partij verschillend is. De drie omgevingen moeten analytisch van mekaar gescheiden worden. Wij zullen ons in deze bijdrage beperken tot één ervan, namelijk de politieke omgeving. De studie van de andere omgevingen kan met hetzelfde theoretisch instrument gebeuren, hoewel de substantie van die andere omgevingen verschillend is.

Om de politieke omgeving waarin een partij ageert, te bestuderen, kan een beroep gedaan worden op de algemene politicologische theorievorming over politieke systemen. Wij zochten onze inspiratie vooral bij Easton, Almond en Powell, Wiseman, Parsons en Luhmann.

De politiek wordt beschouwd als een bepaald aspect van het sociale handelen, namelijk "the aspect of all action concerned with the function of the collective pursuit of collective goals" (Parsons, 1969b: 318). De politiek of het politiek systeem bestaat uit leden in rollen, uit posities (Parsons, 1969b: 321; Luhmann, 1982: 140), die duidelijk van andere posities gescheiden of gedifferentieerd zijn. Politieke posities zijn alle autoriteitsposities, in die zin dat elk lid een bepaalde hoeveelheid macht bezit, ook al is die zeer klein. Een kleine hoeveelheid macht blijft echter onmiskenbaar macht, "just as a single dollar, though not much money, certainly is money" (Parsons, 1969b: 322). De politieke posities verhouden zich hiërarchisch ten opzichte van mekaar. Een positie met meer macht betekent dat de beslissingen van de bekleder van die positie bij voorrang bindend zijn ten opzichte van beslissingen genomen op een lager niveau. Deze hiërarchie van politieke posities is niet strikt lineair, maar wordt doorsneden door het principe van functionele differentiatie, bijvoorbeeld door geografische segmentering of door specialisatie in welbepaalde processen (Parsons, 1969b: 323).

Het is onze bedoeling dit algemeen politicologisch begrippenkader te vertalen in termen van omgevingsdimensies, van de condities voor het politieke handelen van partijen. De samenstellende delen van die omgeving, waarop we primair onze aandacht zullen richten, zijn dus politieke posities. De politieke activiteiten van een politieke partij werden geconcipieerd als het streven naar macht, als het bezetten van de autoriteitsposities in het politiek systeem. De constellatie van die posities is derhalve van belang voor de strategieën die hiervoor kunnen gevolgd worden.

Voor elke omgevingsdimensie zal eerst aangegeven worden hoe die in bovenstaande termen kan beschreven worden. Vervolgens zullen, in de veronderstelling dat politieke partijen binnen de gegeven condities hun doelstellingen maximaal pogen te bereiken, een aantal mogelijke strategieën aangereikt en geïllustreerd worden. De idee van de organisatie als een rationele actor binnen de condities van de omgeving, en van de structuur van de organisatie als het resultaat van een proces van institutionalisering van de "posture", van de houding ten opzichte van de omgeving, zal in dit alles centraal staan. James Thompson is de auteur waarop wij ons in grote mate baseren.

a) De capaciteit van de politiek

De capaciteit is het niveau van de beschikbare middelen in de omgeving, geeft aan hoeveel organisaties de omgeving kan "dragen". De capaciteit van de omgeving is beperkt, omdat het aantal politieke posities beperkt is. Theoretisch zou men dus kunnen aannemen dat de politieke omgeving evenveel partijen kan "dragen" als er politieke posities zijn. Dit is echter een louter theoretische limietsituatie.

In de praktijk bezetten een beperkt aantal partijen, of één enkele partij alle legitiem beschikbare posities. Die legitimiteit is hier belangrijk (zie verder ook domein consensus), omdat zij de grens van het domein van de partij aangeeft. Niet alle machtsposities behoren tot dat domein. De logica van elke partij is in principe het streven naar de volledige bezetting van dat politiek domein (Seiler, 1984: 127), zodat vooral in situaties van competitie de beperkte capaciteit een probleem is.

Binnen de denkwijze van James Thompson is de capaciteit van een omgeving de mate waarin een organisatie haar domein moet uitbreiden om de nodige middelen te kunnen verzamelen: (zie ook Aldrich, 1979: 63)

"The more an organization is constrained in some sectors of its task environment, the more power it will seek over remaining elements of its task environment. When the organization is unable to achieve such a balance, it will seek to enlarge its task environment" (p. 38).

Hiermee is een eerste strategie aangegeven om het probleem van de beperkte capaciteit te reduceren: uitbreiding van het domein. Dit beduidt dat de partijen gaan streven naar het bezetten van posities buiten hun domein, en naar het legitimeren van deze claim op nieuwe posities. We veronderstellen hier dan wel het bestaan van verschillende soorten posities, dus van een zekere interne differentiatie van het politiek systeem (Parsons, 1969b: 339; Luhmann, 1982: 153). In een parlementaire democratie bijvoorbeeld, bezet de partij in de eerste plaats de posities van "kiezers" (door de geheime stemming duidelijk als politieke positie van andere gescheiden), om aldus de posities van parlementairen te kunnen bezetten. Vrij snel breidt het partijpolitiek domein zich ook uit tot de executieve posities (president, ministers e.d.), zij het niet zonder problemen bij het legitimeren van die domeinuitbreiding. In België zien we hoe reeds in 1848 de eerste partijregering gevormd wordt, zeer tot ongenoegen van Leopold I. Pleidooien voor een onafhankelijke, niet door de partijen bezette uitvoerende macht zijn tot vandaag nog vaak te horen. Al te duidelijke uiting van die partijpolitieke controle op de regering, zoals bijvoorbeeld het wegblijven van de PSC bij de eedaflegging van de ministers in 1977, stuit op hevige verontwaardiging. Partijpolitieke controle op het koningsschap is volledig uit den boze. In Frankrijk behoort de uitvoerende macht, inclusief het presidentschap, wel op volkomen legitieme wijze tot het domein van de partijen. In Finland daarentegen wordt de president verondersteld zijn partijlidmaatschap op te geven zodra hij verkozen wordt.

Domeinuitbreiding is ook naar andere posities toe mogelijk, bijvoorbeeld naar de bureaucratische posities, die als specifieke functie het implementeren van de collectieve maatschappelijke doelen hebben (Parsons, 1969b: 327). Dit is bij ons goed bekend als "politisering van de administratie" (zie o.m. Bernard e.a., 1971), een domeinuitbreiding die in vrij sterke mate als illegitiem ervaren wordt. Hoezeer doelen en middelen met elkaar interfereren, blijkt ook hier weer uit. Het bezetten door een partij van administratieve posities, het benoemen van ambtenaren die tot de partij behoren, is zowel een uitbreiding van het domein voor het bereiken van de politieke doeleinden, als een procedure voor het creëren en behouden van loyale leden. Deze leden zijn een "middel" voor de partij.

Het zoeken naar mogelijkheden om het domein uit te breiden en aldus de capaciteit van de politieke omgeving te vergroten, hoeft niet noodzakelijk beperkt te blijven tot situaties waarin verschillende partijen naar een maximalisering van macht

streven, dus tot competitieve partijssystemen, maar kan ook een strategie zijn van een eenheidspartij. Het verschijnsel komt in die gevallen trouwens meer voor dan in competitieve situaties. Het moet dan echter veeleer geïnterpreteerd worden als een strategie ter reductie van turbulentieproblemen (zie ook verder).

Een tweede mogelijke strategie om de capaciteitsproblemen te reduceren, na domeinuitbreiding, is ook een louter politieke strategie, in die zin dat ze zich binnen de grenzen van het politiek systeem afspeelt. We veronderstellen dan nog even, doch slechts voor de duidelijkheid van de argumentatie, dat het politiek systeem gesloten is, slechts door politieke acties kan gewijzigd worden. Dit impliceert (zoals dadelijk nog zal blijken), dat we veronderstellen dat niet alleen het aantal posities, maar ook de hoeveelheid macht begrensd is. Strikt genomen kan, domeinuitbreiding daargelaten, de capaciteit van de politieke omgeving dan niet opgevoerd worden. Wel kan in geval van competitie tussen partijen die alle zoveel mogelijk macht willen verwerven, de te verdelen koek in kleinere eenheden opgesplitst worden. M.a.w. het aantal politieke posities kan worden opgedreven. Bestaande posities worden dan tussen concurrerende partijen opgedeeld.

Het is niet moeilijk in de Belgische politiek voorbeelden hiervan terug te vinden. Een regionale opdeling van een positie, waarbij elke persoon slechts voor een deel van het territorium kan beslissen, is de benoeming van twee ministers van Nationale Opvoeding, zoals dit sinds 1968 steeds gebeurt. Een functionele opdeling, eveneens gebruikelijk sinds de eerste regering Eyskens-Cools in 1968, is de splitsing van het ministerschap van Nationale Opvoeding in Nationale Opvoeding (voor PVV of (B)SP) en Nederlandse Cultuur (voor CVP). Ongetwijfeld is ook de staatshervorming van 1980 onder meer een antwoord op problemen van capaciteit van het Belgisch politiek systeem.

Toch kan de splitsing van posities niet als strikt intern in het politiek systeem bestudeerd worden. Het gaat immers ook dikwijls (zoals bv. in het geval van Cultuur) om posities die beslissingsmacht verlenen op nieuwe gebieden. Het betekent dan tegelijkertijd een domeinuitbreiding, zodat het probleem van het legitimeren van de claim op een nieuw domein gesteld wordt. Dit legitimeringsprobleem kan niet begrepen worden, zonder het politiek systeem als open te beschouwen, en meer bepaald als in relatie staand met de sociale gemeenschap. Het is niet de bedoeling die sociale gemeenschap hier uitvoerig als

omgevingsaspect van de partij ten tonele te voeren. Wel moeten we even die sociale omgeving in rekening brengen, om precies iets dieper op de politieke aspecten in te gaan, en vooral op het reeds diverse malen aangehaalde, maar nog niet nader gedefinieerde machtsbegrip. We zouden de voor politicologen nog altijd wat vreemd aandoende definitie van Parsons willen gebruiken, wat voor het gestelde probleem van de capaciteit van de politieke omgeving van partijen tot hoogst interessante inzichten leidt.

Parsons beschouwt macht als een van de vier algemene media van uitwisseling in het sociaal systeem, naast geld, invloed en waardegetrouwheid (commitment).

"Power, then, is generalized capacity to secure the performance of binding obligations by units in a system of collective organization when the obligations are legitimized with reference to their bearing on collective goals and where in case of recalcitrance there is a presumption of enforcement by negative situational sanctions - whatever the actual agency of that enforcement" (1969c: 361).

Wat ons hier vooral interesseert, is Parsons' idee dat macht niet in een welbepaalde en onveranderbare hoeveelheid circuleert, dat het geen zero-som fenomeen is. De hoeveelheid macht kan toenemen en afnemen. Deze machtstoename en -afname wordt gecontroleerd, gestuurd door het medium invloed, waarvan de locus de sociale gemeenschap is (1969c: 387-395).

Politieke steun (support) is een algemene verlening van macht aan personen in autoriteitsposities, wanneer de ontvanger van de macht, als een bankier, over dit deposito kan beschikken zonder dat de machtsverlener er een onmiddellijke teruggave van eist onder de vorm van politieke beslissingen. Deze bereidheid tot uitstelgedrag bij de collectiviteit geeft de autoriteiten een zekere mate van vrijheid en van tijd om de macht te gebruiken (Parsons, 1969c: 391; Luhmann, 1982: 143). De collectiviteit moet echter tot een dergelijk uitstel "overtuigd" worden. Door het uitoefenen van invloed, onder de vorm van "leadership responsibility" of leiderschapsverantwoordelijkheid (Parsons, 1969c: 389 en 399), kan de hoeveelheid macht ook opgedreven worden: de collectiviteit moet overtuigd worden om nieuwe en bijkomende bindende verplichtingen aan te gaan. Zij moet m.a.w. haar steun aan de autoriteiten veralgemenen (Parsons, 1969c: 390; Easton, 1965: 38). Dit geven van algemene steun aan de autoriteiten, van steun waar-

voor niet meteen een specifieke beslissing in ruil ervoor verwacht wordt, is wat Easton "diffuse support" noemt (Easton, 1965: 267).

De bijkomende macht die autoriteiten kunnen verwerven door het uitoefenen van invloed, moet echter op langere termijn aan de geuite wensen van de collectiviteit beantwoorden, zoniet dreigt het risico dat de collectiviteit haar steun terugtrekt. Zij kan dit doen door snellere specifieke beslissingen te eisen. De speelruimte van de autoriteiten wordt dan sterk gereduceerd. De autonomie van het politiek systeem neemt af, zodat het minder efficiënt op "stress" (Easton) kan reageren. De mogelijke alternatieven worden beperkt. "That is why for it the danger is not too much power, but too little power in the political system" (Luhmann, 1982: 157).

De betekenis van dit alles voor het probleem van de capaciteit van de politieke omgeving van partijen is zeer groot. Het uitbreiden van het domein en het opsplitsen van posities, de twee reeds besproken strategieën, zijn allebei een vorm van verhoging van de hoeveelheid macht, waarbij we op het probleem van de legitimering ervan moesten wijzen. Dit probleem rijst echter ook wanneer nieuwe politieke posities niet een gewone splitsing zijn van bestaande posities, maar duidelijk betrekking hebben op nieuwe bevoegdheden (een combinatie van domeinuitbreiding en splitsen van posities), d.w.z. wanneer de nieuwe posities de mogelijkheid verlenen om nieuwe problemen te reguleren door het opleggen van bindende verplichtingen aan de collectiviteit. Het gaat dan uitdrukkelijk om een uitbreiding van de taken van de overheid, een uitbreiding die in dit geval gepaard gaat met een bezetting door de partijen van de nieuwe, hiertoe vereiste politieke posities.

Indien politieke partijen derhalve de capaciteit van de politieke omgeving willen opdrijven door posities buiten het domein te bezetten of door nieuwe posities te creëren, dan moeten ook de burgers ervan overtuigd worden die uitbreiding te aanvaarden. De steun van de sociale gemeenschap aan de autoriteiten moet dan algemeen en diffuus zijn, niet tot specifieke issues beperkt blijven. Het moet steun zijn waar niet meteen een welbepaalde beslissing in ruil ervoor verwacht wordt.

De literatuur over de Belgische politiek (en meer in het algemeen de literatuur over het functioneren van democratische systemen) heeft aan dit fenomeen ruime aandacht besteed. In België wordt voor "autonomie van het politiek systeem" meestal de uitdrukking "passiviteit van de burgers" (Huysse, 1969,

1970) gebruikt. Het in verband brengen van deze passiviteit met de bestaande sociale clivages en met de stijl van het leiderschap (Huyse, 1970) is in bovenstaande termen te vertalen en laat toe er de strategieën van partijen bij te betrekken. De stijl van het leiderschap wordt met "pacificatie" aangeduid (Huyse) of met "prudent leadership" (Lijphart). Vilrocx wijst er zeer terecht op dat de pacificatie de uitkomst van een proces is, een proces van compensaties, waarbij door schaalvergroting de middelen voor de conflictpartijen steeds verder uitgebouwd worden (Vilrocx, 1981: 131). De capaciteit van het politiek systeem wordt dus verhoogd door domeinuitbreiding en door het creëren van nieuwe posities, door het uitbreiden van de overheidstaken.

Dit is maar mogelijk als er genoeg diffuse steun voor het politiek systeem is, genoeg bereidheid om het verleende machtskrediet niet meteen op te eisen. Het bestaan van diepe sociale clivages maakt dit evenwel problematisch (Easton, 1965: 230 e.v.). De elites moeten de burgers overtuigen tot het aanvaarden van compromissen, tot het aanvaarden van uitstel voor de gewenste politieke beslissingen. De lijdelijkheid van de burgers is aldus zowel voorwaarde als gevolg van de grote autonomie van de politieke elite: "Aan deze sterke machtspositie, die het de pragmatische elite mogelijk moet maken in de beste omstandigheden de pacificatie van de diverse geschillen te bewerkstelligen, is een grote beperking van de invloed der burgers als correlaat verbonden" (Huyse, 1973: 34).

De afnemende relevantie van de sociale clivages waarop de partijen ontstonden - een evolutie in de sociale omgeving van politieke partijen - maakt het moeilijk diffuse steun te blijven genereren door het uitoefenen van invloed, door het appeleren aan gevoelens van sociale solidariteit. Politieke steun kan echter ook gegenereerd worden door het nemen van de verwachte politieke beslissingen. Het gaat dan niet om diffuse, maar om specifieke steun (Easton, 1965), waarbij de time-lag tussen steun en beslissing, tussen input en output korter wordt (Easton, 1965: 411 e.v.). De toename van gunstig ontaalde beslissingen in pre-electorale perioden is een voorbeeld hiervan.

De partijen die vele overheidstaken controleren, kunnen aldus nog steeds vrij veel steun genereren, omdat zij zeer vele beslissingen op zeer vele gebieden kunnen nemen. Het particulariseren van deze beslissingen compenseert het nadeel van het afbrokkelen van de partisane solidariteitsbanden. De partijen verwerven dus, in meer vertrouwde termen, steun in ruil voor "dienstbetoon".

Het particulariseren van politieke outputs is beslist niet enkel een gevolg van de moeilijkheid om algemene steun te blijven genereren. Het geven van directe beloningen wordt o.m. door Olson als belangrijk middel voor het behoud van solidariteitsbanden aangewezen (Olson, 1968). Patronagerelaties - particularistisch, diffuus en verworven (Elchardus, 1980) - dragen als modus van uitwisseling eveneens tot gemeenschapsvorming bij, en kunnen als een haast permanente eigenschap van de politieke relaties in ons land beschouwd worden (zie bijvoorbeeld Elchardus, 1978).

Hiermee zijn in grote lijnen enkele mogelijkheden aangegeven om de capaciteit van de politieke omgeving van partijen te bestuderen en om het Belgisch politiek gebeuren in die termen te interpreteren. Deze mogelijkheden zijn met het bovenstaande beslist niet uitgeput (zo werd bijvoorbeeld de uitbreiding van de macht van bestaande posities niet besproken), en de theorie behoeft nog heel wat verfijning en nuancering.

b) De homogeniteit van de politiek

Het tweede omgevingsaspect, de homogeniteit, is de mate van similariteit tussen de omgevingselementen, in dit geval dus de mate waarin politieke rollen gelijkaardig zijn. Het gaat m.a.w. om de mate van functionele differentiatie van het politiek systeem. Verschillende auteurs reiken verschillende mogelijkheden aan om deze differentiatie te beschrijven (Almond en Powell, 1972: 33; Luhmann, 1982: 153; Parsons, 1969b: 323 en 339).

De differentiatie van de omgeving van een organisatie is van groot belang voor de interne structurering van die organisatie. Elk verschillend deel van de omgeving vereist immers specifieke procedures om de controle erop te behouden. De organisatie moet, indien zij in de volledige omgeving wil blijven ageren, zelf intern differentiëren (Lawrence en Lorsch, 1967; Thompson, 1967: 66-82), zodat problemen van interne integratie en coördinatie rijzen. Indien het niet mogelijk is een voldoende mate van interne integratie te bewaren, dan kan een organisatie ofwel haar domein beperken, ofwel de differentiatie zo ver doorvoeren dat twee autonome organisaties ontstaan, elk gericht op een homogener deel van de oorspronkelijke heterogene omgeving.

Beperking van het domein is, zoals we hoger zagen, niet de meest gebruikelijke strategie van een politieke partij, zeker niet wanneer verschillende partijen in competitie zijn voor het in principe beperkt aantal politieke machtsposities. Indien het, zoals Seiler stelt, de logica van een partij is, het gehele politieke domein te bezetten, dan behoort het oplossen of reduceren van problemen van interne integratie eveneens tot de logica van een partij. Het ageren in een heterogene omgeving of, in ons geval, het pogen te controleren van gedifferentieerde posities, is vooral een kwestie van verschillende procedures om de loyale medewerking van de bekleders van die posities te behouden. Het is duidelijk dat het verwerven en behouden van de loyaliteit van kiezers, van ministers en van ambtenaren niet op dezelfde wijze gebeurt.

Binnen dezelfde logica kan worden aangenomen dat pogingen om de omgeving te homogeniseren, mogelijke strategieën van partijen kunnen zijn. De eigen autonomie van elk politiek subsysteem kan gereduceerd worden. Beperking van bijvoorbeeld de autonomie van het parlement ten opzichte van de regering of ten opzichte van beter te controleren (minder instabiele - zie verder) organen van sociaal-economisch overleg zijn een illustratie hiervan.

Heel wat voorbeelden zijn ook te vinden voor wat betreft geografische differentiatie. Het is niet onmogelijk de Belgische staatshervorming te interpreteren als de beperking van het domein van respectievelijk de Waalse en Vlaamse partijen tot een homogener en beter te controleren deelgebied van de politieke omgeving. De splitsing van de nationale partijen in regionale deelstructuren en later in regionale deelpartijen is een gevolg van het probleem om in een heterogene omgeving een voldoende interne integratie te bewaren.

Een ander voorbeeld is het FDF. Die partij heeft bij het begin van de jaren tachtig haar domein tot de Brusselse agglomeratie beperkt, en de na de staatshervorming nog moeilijk te veroveren Brusselse periferie duidelijk verwaarloosd. De problemen om ook in Brussel-stad de macht te behouden, zeker na het vertrek van Roger Nols, noopt het FDF ertoe weer meer aandacht aan het randgebied te besteden (zie o.m. het buitengewoon congres van 8 december 1983). Deze heterogenisering van haar domein levert het FDF echter grote problemen van interne integratie op. Het FDF dreigt in gemeentelijke deelpartijen te versplinteren (zie ook Deschouwer, 1984).

c) De stabiliteit van de politiek

Aldrich definieert de stabiliteit van de omgeving als de mate van turnover in de omgevingsselementen, als de mate van verandering erin. Het politiek systeem is, als open systeem, aan veranderingen onderhevig. We bespraken reeds de toename van de capaciteit en de functionele differentiatie, en zullen verder nog andere veranderingsprocessen beschrijven. We zouden ons hier willen beperken tot één aspect, namelijk de duurzaamheid van de bezetting van posities: hoe lang kan een door de partij verworven positie "bewaard" blijven? Het niet meer loyaal zijn van de persoon die de positie bezet, wordt hier buiten beschouwing gelaten. Opnieuw redenerend in termen van onzekerheidsreducerende strategieën, zou als algemene hypothese voorop kunnen gesteld worden dat een partij streeft naar de bezetting van de meest stabiele posities. De meest stabiele posities zijn diegene met het meeste machtskrediet (niet noodzakelijk het hoogst in de machts hiërarchie!), met de langste time-lag tussen input en output, met de grootste bewegingsvrijheid. Hoe labeler een positie, hoe kleiner de diffuse steun ervoor, en hoe groter de noodzaak om via specifieke politieke outputs de steun ervoor permanent te hernieuwen. De bekommernis om constant specifieke outputs te produceren (of althans die indruk te wekken) is zeer typisch voor een verkozen positie. De bekommernis neemt toe naarmate de termijn voor herverkiezing korter is of het tijdstip ervan nakend is. Permanente afzetbaarheid is een voorwaarde die de bekleder van een positie elke autonome handelingsruimte ontnemt. Algemeen kiesrecht is - uiteraard - een procedure van machtsverwerving die de autonomie van de politiek erg reduceert.

Naast het pogen om de verkozen posities te behouden - een vrij evidente activiteit van een politieke partij - kan verondersteld worden dat een politieke partij ook zal streven naar het bezetten van stabielere, niet verkozen posities. Dit lijkt opnieuw logischer in situaties van competitie, waarbij elke partij slechts een fractie van de verkozen posities verwerft, wat onvoldoende is om zekerheid te hebben ook hogere posities te kunnen veroveren.

Oostenrijk is een treffend voorbeeld van dit mechanisme. De twee grote politieke partijen, de sociaal-democratische SPO (Sozialistische Partei Osterreich) en de christen-democratische OVP (Osterreichische Volkspartei) behalen afzonderlijk bij de verkiezingen van 1945 tot 1966 nooit een absolute meerderheid.

Telkens wordt een zogenaamde grote coalitie gesloten. Beide partijen verzekeren zich echter van heel wat niet verkozen posities, vooral in de staatsadministratie en in de beheersorganen van de genationaliseerde bedrijven en banken. Aldus hebben de Oostenrijkse verkiezingen haast elke betekenis verloren. Wie ook een meerderheid haalt (in 1966 de OVP, van 1970 tot 1983 de SPO), het beleid wordt steeds door de twee partijen samen gevoerd.

Een laatste voorbeeld dat hier kan aangehaald worden is de macht van partijvoorzitters. Deze posities zijn zeer stabiel en rechtstreeks door de partij gecontroleerd. Wanneer andere, zoals ministerposities, erg labiel zijn, eventueel omwille van een al te kritische parlementaire controle, is duidelijke onderschikking van het ministerschap aan het partijvoorzitterschap een stabiliteitsverhogende strategie. In België was de periode van het Egmontpact, met de zogenaamde "junta van partijvoorzitters" een mooie illustratie hiervan.

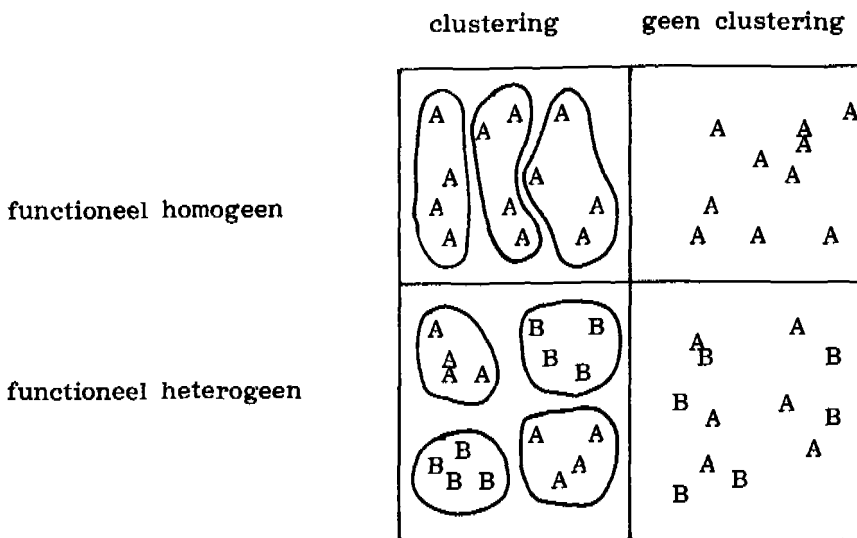
d) Concentratie van de politiek

De concentratie van de omgeving van een organisatie is de mate waarin de omgevingselementen geclusterd zijn, "concentrated in particular locations" (Aldrich, 1979: 68). Met betrekking tot politieke posities zouden we het bestaan van integratiekanalen tussen posities als clusering willen weerhouden, voor zover het echter gaat om verbanden die onafhankelijk zijn van de aard van de posities. Clustering mag niet verward worden met homogeniteit. Dit onderscheid is belangrijk genoeg om het even duidelijk toe te lichten.

Onderstaande figuur herleidt beide dimensies tot dichotomieën, en beschouwt slechts één aspect van heterogeniteit, namelijk functie-specialisatie. De letters A en B staan voor twee soorten politieke posities, omcirkelde posities zijn geclusterd.

Dit is natuurlijk sterk vereenvoudigd. Functionele specialisatie kan ook nog doorsneden worden door geografische differentiatie. Het is echter niet noodzakelijk dat in elke regio een zelfde patroon van clusering optreedt. In de figuur wordt ook verondersteld, en dat hoeft evenmin, dat als de ene positie geclusterd is, de andere dat ook is. Tenslotte wordt hier slechts rekening gehouden met clustering van gelijkaardige posities, terwijl ook integratiekanalen tussen verschillende

soorten functies al dan niet in dezelfde regio, kunnen opgebouwd worden.

Clustering is concreet evenwel minder ingewikkeld dan het theoretisch lijkt. Het clusteren van de politieke posities is precies wat een politieke partij doet wanneer zij die posities bezet. Als een positie door een partij bezet wordt, dan betekent dit dat de bekleder van die positie "lid" is of wordt van de partij. Het bezetten van een positie door een organisatie is een extensie van de grens van die organisatie. De positie wordt binnen de grenzen opgenomen.

Het clusteren van posities, het creëren en behouden van integratie tussen bezette politieke posities, is aldus vooral een intern organisatieprobleem van de partij. De clustering blijft behouden, indien de interne integratie behouden blijft. Daarmee komt dan toch een bepaald verband tussen clustering en homogeniteit aan het licht. Als de omgeving heterogeen is, wordt die differentiatie van posities ook binnen de partij opgenomen. Deze interne differentiatie, functioneel of geografisch, bemoeilijkt de interne integratie, bemoeilijkt de clustering van die posities. M.a.w. het clusteren van gedifferentieerde posities is minder eenvoudig dan het clusteren van homogene posities of, met een concreet voorbeeld, het behoud van de integratie tussen alle Belgische partijleden is moeilijker dan het behoud van de integratie tussen Vlaamse en Waalse partijleden

afzonderlijk. De partij slaagt er dan niet in verbanden te creëren die onafhankelijk zijn van de aard van de posities.

In hun classificatie van democratische politieke systemen, besteden Almond en Powell grote aandacht aan wat zij "subsystemautonomie" noemen (1972: 225 e.v.). Dit kenmerk van een politiek systeem is zeer goed in termen van homogeniteit en concentratie van de politiek te beschrijven. Uitgangspunt is een heterogene, gedifferentieerde politiek, opgesplitst in diverse subsystemen. Almond en Powell beschouwen de subsystemen als autonoom, wanneer ze onafhankelijk zijn van mekaar (zie ook Luhmann, 1982: 142) of niet door een derde gecontroleerd worden. Zo vereist een onpartijdige rechtspraak dat die functie autonoom is: "Wanneer de gerechtshoven en andere rechtspraakstructuren onderworpen zijn aan nauwlettend toezicht en controle door diverse andere politieke structuren, zoals het geval was in Nazi-Duitsland, is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om meer dan de schijn van onpartijdigheid te handhaven" (Almond en Powell, 1972: 147). Indien de partijbanden belangrijker zijn dan de banden die eigen zijn aan de regeltoetsende functie, dan heeft de partij de rechtsprekende posities geclusterd en dus de autonomie van de rechtspraak beperkt, ten gunste van de partijdigheid ervan.

Hier moet tenslotte nog opgemerkt worden dat het niet enkel partijen zijn die clustering veroorzaken. Clustering kan er reeds zijn door de aanwezigheid in de omgeving van andere organisaties. Het aangaan van coalities met die andere organisaties kan voor de partij de controle op de aldus geclusterde posities vergemakkelijken. De theorieën over inter-organisatorische verbanden of netwerken van organisaties kunnen op dit gebied tot interessante inzichten leiden. Het laat bijvoorbeeld toe een proces als verzulling te interpreteren als een betere controle van de politieke partij op haar omgeving. Dit is dan vooral relevant voor de sociale gemeenschap als omgeving, dus voor het integratieve aspect van de partij, voor het partijvormen, waarbij op bestaande groeperingen kan gesteund worden.

e) Turbulentie van de politiek

De turbulentie van de politiek is de mate waarin politieke veranderingen hun oorzaak buiten de politiek hebben. Dit kan een grote bron van onzekerheid zijn voor organisaties, die

derhalve strategieën pogen te ontwikkelen om, indien mogelijk, de turbulentie te reduceren. Dit vereist ofwel controle van de mogelijke oorzaken, en dus domeinuitbreiding, ofwel afscherming van de mogelijke externe invloeden en dus beperking of betere afgrenzing van het domein. Van beide strategieën zijn bijzonder veel illustraties te geven.

Een politieke positie die sterk aan potentiële turbulentie onderhevig is, is die van kiezer. De motivatie om voor een partij te kiezen is in principe extern aan het politiek systeem. De positie van kiezer is, door de geheime stemming, strikt van de andere posities gedifferentieerd. Het kiesgedrag is echter niet zo onvoorspelbaar, en beter onder controle te houden, wanneer de partij zich ook op de sociale omgeving richt. Het spreekt vanzelf dat dit gebeurt. Deze dubbele activiteit, politiek en sociaal, is precies een voorwaarde om een organisatie als een politieke partij te kunnen beschouwen. Het creëren van solidariteitsbanden tussen sociale posities, en tussen sociale en politieke posities (clustering), is een middel om de posities van kiezers minder turbulent te maken.

De tweede strategie kan hier ook gebruikt worden: de invloed van turbulentie beperken door ook posities te verwerven die niet aan turbulentie onderhevig zijn, d.w.z. waarvan de verandering door louter politieke activiteiten controleerbaar is. Het behouden van de kiezers is dan minder belangrijk, de uitslag van verkiezingen wordt bijkomstig. Stembusafspraken of coalities die aangegaan worden voor een termijn die langer is dan de normale legislatuur, zijn voorbeelden van die strategie. Andere voorbeelden zijn het controleren van o.m. gerecht en administratie, of, indien ook de administratie nog te turbulent is, het creëren van parallelle, louter partijpolitieke administraties. Dit laatste is ons in België beter bekend als ministeriële kabinetten.

Turbulentie kan dus ook, zoals uit het bovenstaande blijkt, binnen de politiek optreden. De logica is echter identiek. Het gaat om veranderingen die van buiten de politieke omgeving, of beter het politiek domein geïnduceerd worden. Uitbreiding van het domein, eerder reeds besproken als een strategie ter verhoging van de capaciteit van de politieke omgeving, is in sommige gevallen ook een strategie ter reductie van turbulentie. Wanneer de Russische communistische partij niet enkel de Sowjets en het Presidium controleert, maar bijvoorbeeld ook de bureaucratie en de rechtspraak, is dit duidelijk om turbulentie te vermijden. Het niet anoniem zijn van de stemming voorkomt evenzeer turbulentie, net zoals het verbod

op andere partijen. Een coalitie met andere partijen sluiten, of ze de door hen bezette posities ontnemen (hier zijn vele procedures mogelijk), zijn ook strategieën om turbulentie te voorkomen of te beperken.

David Easton neemt als focus van zijn analyse van het politiek systeem het verschijnsel "stress", de verstoring van het normale functioneren van het politiek systeem (Easton, 1965). De oorzaken van stress situeert hij expliciet buiten het politiek systeem: een te groot aantal wensen voor politieke beslissingen (volume overload), teveel wensen die veel tijd vragen om ze te behandelen (content overload) of afname van de politieke steun. Stress kan derhalve ongetwijfeld als turbulentie geïnterpreteerd worden. We zagen hoger reeds hoe de afname van diffuse politieke steun het politiek systeem "minder tijd" laat, en de politieke capaciteit doet dalen. Het genereren van diffuse steun is een kwestie van sociale beïnvloeding via leiderschapsverantwoordelijkheid, en behoort dus tot de sociale aspecten, tot de sociale doelen van een partij.

Voor wat het vermijden van stress door te veel of te ingewikkelde wensen (demands) betreft, wijst Easton op een aantal reguleringsmechanismen die deze content overload of volume overload kunnen reduceren. Gatekeeping is het belangrijkste structureel mechanisme, en behoort duidelijk tot de sociale activiteiten van een partij. Het is het beperken van de wensen voor politieke beslissingen door ze te bundelen, ze te aggregeren (zie ook Almond en Powell, 1972: 93 e.v.). Anderzijds kunnen partijen ook culturele reguleringsmechanismen pogen te gebruiken, wat dan tot de patroon-handhavende aspecten van de partij behoort. Algemene waardepatronen bepalen of wensen al dan niet geuit kunnen worden, en partijen kunnen zich voor het handhaven van die patronen door socialisatie inspannen (Easton, 1965: 100-116).

Een belangrijke bron van turbulentie is de economie. De politieke, evenals de sociale en culturele activiteiten van een partij spelen zich af binnen bepaalde economische condities, die echter wel (vooral vanuit de politiek) enigszins kunnen gecontroleerd worden. Hoe economische ontwikkelingen politieke processen beïnvloeden, wordt goed geïllustreerd door Vilrocx' analyse van het Belgisch staaldossier. In periodes van economische groei is het perfect mogelijk pacificatie te bereiken door compensaties. Wanneer de economische middelen toereikend zijn, kan de politieke capaciteit verhoogd worden, is de politiek geen zero-som spel. Het bereiken van pacificatie wordt echter bijzonder moeilijk wanneer de economische condities niet

meer vervuld zijn. De economische aftakeling van het Waals gewest en de economische wereldcrisis sinds 1973 plaatsen de Belgische compensatiedemocratie dan ook onder grote druk (Vilrocx, 1981: 130-132).

De invloed van economische ontwikkelingen op politieke processen is zeer frequent het voorwerp van onderzoek en/of theorievorming. We kunnen hier o.m. Lipset vermelden, die economische groei met democratisering relateert (1959: hoofdstuk 2) en Burnham, die wijzigingen in de Britse politieke verhoudingen vanuit de economische achteruitgang van Groot-Brittannië probeert te verklaren (1978).

Een laatste voorbeeld van bronnen van turbulentie is de internationale politiek, met als extreme gebeurtenis een invasie door een vreemd leger. Opnieuw kunnen hier de twee strategieën aangewend worden: de oorzaak van turbulentie onder controle houden (bijvoorbeeld door zelf een buurland te bezetten), of de invloed ervan minimaliseren door de eigen soevereiniteit zo groot mogelijk te houden en de kans op een invasie te verkleinen.

Internationale turbulentie onder controle houden vereist een relatief grote autonomie van het politiek systeem voor wat beslissingen op het gebied van de betrekkingen met het buitenland betreft. Parsons meent dat "political banking", het verlenen van machtskrediet aan de autoriteiten precies op dit gebied zeer groot is (1969c: 391). De Belgische Grondwet garandeert de regering trouwens grote vrijheid op dit gebied (artikel 68), een interpretatie die door de stemming na het raketten debat in november 1983 bevestigd werd: de regering beslist over de installatie en niet het parlement. Door het debat erover publiek te maken, wordt de autonomie van de autoriteiten echter reeds beperkt, daar zij verantwoording voor hun politiek moeten afleggen. Democratisering verschijnt hier opnieuw als een proces dat politieke "stress" veroorzaakt door de handelingsvrijheid van de autoriteiten te beperken. Turbulentie vanuit de sociale omgeving van het politiek systeem bemoeilijkt in dit geval het beheersen van internationale turbulentie.

De keuze van de voorbeelden zou kunnen laten vermoeden dat turbulentie een exclusieve eigenschap is van democratische regimes, en dat vooral de participatie van alle burgers aan de politiek de voornaamste bron van turbulentie is. Mits enige kwade trouw zou hierin zelfs een pleidooi voor autoritaire regimes kunnen gelezen worden. Er is echter geen enkele

reden om zo iets aan te nemen. Wel is het zo dat democratische regimes door sociologen en politicologen uitvoeriger beschreven zijn, en dat ook aan het potentieel destabiliserend effect van populaire participatie uitvoerige aandacht is besteed. Turbulentie kan evenwel ook in andere, met name in totalitaire regimes voorkomen. Bron van turbulentie kan bijvoorbeeld cliëquering binnen de bureaucratie zijn, al dan niet gesteund op verwantschapsbanden, op regionale solidariteiten of op patronagerelaties.

f) Domein consensus

Domein consensus neemt, als laatste kenmerk van de omgeving van organisaties, een enigszins aparte positie in. Het is de meest algemene conditie, de mate waarin de claim van de organisatie op een domein legitiem is. Het geeft aan wat een organisatie kan doen (legitimering van het doel) en hoe ze dit kan doen (legitimering van de procedures).

De legitimiteit van politieke procedures, is een kwestie van politieke cultuur. Het al dan niet aanvaardbaar zijn van politieke activiteiten is vervat in de constitutionele orde, in wat Easton het "regime" noemt:

"The regime represents relatively stable expectations, depending on the system and its state of change, with regard to the range of matters that can be handled politically, the rules or norms governing the way these matters are processed, and the positions of those through whom binding action may be taken on these matters". (Easton, 1965: 192).

Het regime is afhankelijk van de steun die het krijgt, dus van input uit de omgeving van het politiek systeem, een input van wat Parsons "legitimation of authority" zou noemen (1969b: 399). Behouden van of wijzigen van het regime is een probleem van cultuuroverdracht, van socialisatie, en behoort dus tot de patroonhandhavende functies bij een partij. Deze functie is bijzonder belangrijk bij de vorming van nieuwe staten, waar de partij een instrument van modernisering kan zijn (Apter, 1969: 186), of bij grote regimewijzigingen (zie bijvoorbeeld de socialiserende rol van de KP in Rusland of in Cuba).

De vragen waar de politieke cultuur een antwoord moet op geven, zijn de volgende. Welke is het domein van een partij, welke politieke posities mag zij bezetten ? Hoe en tot waar mag zij de politieke capaciteit verhogen of beperken ? Hoe mag zij posities homogeniseren of clusteren ? Hoe kan zij de politieke stabiliteit verhogen of de turbulentie reduceren ? Dit zijn tegelijkertijd ook vragen naar welke middelen de partij mag verwerven en aanwenden: hoe geld en arbeid verwerven en hoe beide combineren ("organiseren") ten einde de doelen te verwezenlijken ?

Conclusie

De bedoeling van deze bijdrage was, door het aanwenden van een organisatiesociologisch referentiekader, een aantal mogelijkheden voor een algemene theorie van politieke partijen aan te geven. Als analytisch referentiepunt om een organisatie te definiëren weerhielden we de doelverwervende aspecten van het sociale handelen. Een politieke partij als een organisatie beschouwen, was derhalve een keuze voor de studie van de processen van doelverwerving van de partij. Die processen van doelverwerving werden geconcipieerd als strategisch handelen binnen de condities van de omgeving waarbinnen de partij ageert. Een zestal variabelen laten toe die omgevingscondities in kaart te brengen.

Een politieke partij werd gedefinieerd als een organisatie met in ieder geval politieke en sociaal integratieve doelen en eventueel ook socialiserende of patroon-handhavende doelen. De politieke, sociale en patroon-handhavende subsystemen van de samenleving verschenen aldus als de meest relevante omgevings- van de politieke partij. De politieke omgeving werd aan de hand van de zes omgevingsvariabelen in kaart gebracht, en gepoogd werd aan te geven welke strategieën partijen kunnen aanwenden om hun politieke doelen te bereiken.

We hebben ons uitdrukkelijk tot "mogelijkheden voor theorievorming" beperkt. Het voorgestelde referentiekader vertoont nog grote leemten en is verre van definitief. Heel wat mogelijkheden werden niet of slechts zeer terloops aangeraakt. Vooral op het gebied van verwerving van middelen door organisaties houdt een organisatiesociologische benadering grote

beloften in voor de studie van politieke partijen. De idee dat middelen als geld of menselijke activiteit slechts in beperkte mate in de omgeving beschikbaar zijn, heeft geleid tot boeiende inzichten in interorganisationale relaties (conflict, bargaining, coalitie, fusie, ...), wat bijvoorbeeld interessante uitgangspunten biedt voor de studie van verzuiling. De relaties tussen partijen onderling, en tussen zuilen onderling, kunnen evenzeer met hetzelfde conceptuele schema onderzocht worden.

SAMENVATTING

De bedoeling van dit artikel is het uitwerken van een theoretisch kader dat moet toelaten enerzijds het begrip "politieke partij" precieser af te bakenen, en anderzijds de verschijningsvormen, de structuratie van partijen beter te beschrijven en te verklaren. De fundamenten van het theoretisch referentiekader worden ontleend aan de organisatiesociologie.

Een partij wordt beschouwd als een organisatie, d.w.z. als een handelingsverband dat primair georiënteerd is op het bereiken van een doel. De processen van doelverwerving worden geconcipeerd als strategisch handelen binnen de beperkende condities van de omgeving waarin de organisatie, in casu de politieke partij, ageert.

Een politieke partij wordt gedefinieerd als een organisatie met twee belangrijke doelen: sociale integratie of "partijvorming" en streven naar politieke macht. Cultuuroverdracht of socialisatie kan eventueel ook een doel, en eventueel zelfs het belangrijkste doel van een partij zijn. Dit laatste komt veelal voor in jonge naties. Elk van deze doelen wordt op strategische wijze nagestreefd binnen de condities van respectievelijk de sociale, de politieke en de culturele omgeving van de partij.

Dit artikel illustreert hoe de politieke omgeving van een partij in kaart zou kunnen gebracht worden, en hoe binnen die omgeving diverse strategieën kunnen gevolgd worden om onzekerheden voor de doelverwerving van de partij te reduceren. Een en ander wordt toegelicht met voorbeelden die grotendeels aan de Belgische situatie zijn ontleend.

ABSTRACT

This article presents a theoretical scheme that clarifies the concept of "political party", and facilitates the description and explanation of the ways in which political parties are structured. The scheme is largely based on recent findings in the field of the sociology of organizations.

A political party is seen as an organization, i.e. as a system of action that is primarily oriented to the attainment of a specific goal. The processes of goal-attainment or goal-seeking are conceived as strategic choices within the limiting conditions of the environment within which the party acts.

A political party is defined as an organization with at least two important goals: social integration of a community (the "partisan" aspect) and seeking of power (the "political" aspect). Socialization can also be a goal of a political party, and can eventually become the most important, as it is the case for many parties in young nations. Each of these goals must be attained in a strategic way within the conditions of the social, the political and the cultural environment of the party.

This article illustrates how the political environment of a party can be described, and how a party can choose different strategies to reduce the uncertainties for the attainment of the political goal. The examples refer mostly to the Belgian situation.

BIBLIOGRAFIE

AIKEN, M. en G. HAGE, "Organizational interdependence and intra-organizational structure", in American Sociological Review, 1968(33), 912-931.

ALDRICH, H., "Organizational boundaries and inter-organizational conflict", in Human Relations, 1971(24), 279-293.

ALDRICH, H., Organizations and environments, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1979.

ALMOND, G. en G. POWELL, Politieke systemen, een vergelijkende studie, Samson, Alphen a/d Rijn, 1972.

- ANDERSON, L., "Organizational theory and the study of state and local parties", in Crotty (1968), 375-403.
- APTER, D., The politics of modernization, Chicago U.P., 1969.
- ARGYRIS, C., The applicability of organizational sociology, Cambridge U.P., 1972.
- BENSON, J., "The interorganizational network as a political economy", in Administrative Science Quarterly, 1975(20), 229-249.
- BERNARD, S. e.a., "La politisation de l'administration", in Res Publica, 1971(13), 161-242.
- BLONDEL, J., Political parties. A genuine case for discontent, Wildwood House, London, 1978.
- BOTTOMORE, T., Political sociology, Harper & Row, New York, 1979.
- BURNHAM, W., "Great Britain: the death of the collectivist consensus?", in Maisel en Cooper (1978), 267-308.
- COOPER, J. en L. MAISEL, "Problems and trends in party research: an overview", in Maisel en Cooper (1978), 7-30.
- CROTTY, W., Approaches to the study of party organization, Allyn and Bacon Inc., Boston, 1968.
- CROZIER, M., "Comparing structures and comparing games", in Hofstede en Kassem (1975), 193-207.
- DESCHOUWER, K. en D. WIJGAERTS, "Is er een Oostenrijks Wirtschaftswunder ?", in De Nieuwe Maand, 1983, nr. 1 en 2, 41-56 en 120-135.
- DESCHOUWER, K., "Continuïteit en contradictie: het FDF in de jaren tachtig", in Taal en Sociale Integratie, 1984(7), 97-122.
- DE WINTER, L., "Particratie als blokkade", in De Nieuwe Maand, 1981(24), nr. 5, 334-346.
- DILL, R., "Environment as an influence on managerial autonomy", in Administrative Science Quarterly, 1958(2), 409-443.
- DUVERGER, M., Les partis politiques, A. Colin, Paris, 1951.
- DUVERGER, M., Sociologie politique, A. Colin, Paris, 1966>.

- EASTON, D., A system analysis of political life, J. Wiley and Sons, New York, 1965.
- ELCHARDUS, M., "Bureaucratisch patronage en etnolinguïsmen", in Res Publica, 1978(20), 141-165.
- ELCHARDUS, M., "Patronage als een modus van uitwisseling", in Tijdschrift voor Sociologie, 1980(1), nr. 1, 49-70.
- EMERY, F. en E. TRIST, "The causal texture of organizational environments", in Human Relations, 1965(18), 21-31.
- ETZIONI, E., A comparative analysis of complex organizations, Free Press, New York, 1975 (2de druk).
- FISHEL, J. (ed.), Parties and elections in an anti-party age. American politics and the crisis of confidence, American University Publishers, Indiana U.P., 1978.
- GODFROIJ, A., Netwerken van organisaties, Vuga, Den Haag, 1981.
- HASENFELD, Y., "People processing organizations: an exchange approach", in American Sociological Review, 1972(37), 256-263.
- HOFSTEDE, G. en S. KASSEM, European contributions to organization theory, Van Gorcum, Assen, 1975.
- HOOGERWERF, A., "Politieke functies van partijen en belangengroepen", in Mens en Maatschappij, 1961(36), 410-422.
- HUYSE, L., De niet-aanwezige staatsburger, Standaard W.U., Antwerpen, 1969.
- HUYSE, L., Passiviteit, pacificatie en verzuiling in de Belgische politiek, Standaard W.U., Antwerpen, 1970.
- HUYSE, L., L. VAN OUTRIVE en J.L. DEHAENE, Machtsgroepen in de samenleving, Davidsfonds, Leuven, 1973.
- HUYSE, L., "Pillarization reconsidered", in Acta Politica, 1984, nr. 1, 145-158.
- JANDA, K., Political parties, a cross-national survey, Free Press, New York, 1980.
- LAMMERS, C., Organisaties vergelijkenderwijs, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1983.

- LAPALOMBARA, J. en M. WEINER, "The origin and development of political parties", in Lapalombara en Weiner (eds.), Political parties and political development, Princeton U.P., 1972, 3-42.
- LAWRENCE, P. en J. LORSCH, Organization and environment, Harvard U.P., Cambridge Mass., 1967.
- LEVINE, S. en P. WHITE, "Exchange as a conceptual framework for the study of interorganizational relationships", in Administrative Science Quarterly, 1960(5), 583-601.
- LIPSET, S., Political man, Heinemann, London, 1959.
- LIPSET, S. en S. ROKKAN, Party systems and voter alignments, Free Press, New York, 1967.
- LUHMANN, N., "A general theory of organized social systems", in Hofstede en Kassem (1975), 96-113.
- LUHMANN, N., "Politics as a social system", in Luhmann, The differentiation of society, Columbia U.P., New York, 1982.
- MAISEL, L. en J. COOPER (eds.), Political parties: development and decay, Sage, London, 1978.
- MEYNAUD, J., Les groupes de pression, Paris, 1960.
- MICHELS, R., Les partis politiques, A. Colin, Paris, 1971.
- MITCHELL, W., Sociological analysis and politics. The theories of Talcott Parsons, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1967.
- NEUMANN, S., Modern political parties, Chicago U.P., 1955.
- OLSON, M., The logic of collective action, Schocken Books, New York, 1968.
- PARSONS, T., "Suggestions for a sociological approach to the theory of organizations" (2 delen), in Administrative Science Quarterly, 1956, 63-85 en 225-239.
- PARSONS, T., Politics and social structure, Free Press, New York, 1969.
- PARSONS, T., "'Voting' and the equilibrium of the American political system", in Parsons (1969a), 204-240.
- PARSONS, T., "The political aspect of social structure and process", in Parsons (1969b), 317-351.

- PARSONS, T., "On the concept of political power", in Parsons (1969c), 352-404.
- PENNINGS, J., "The relevance of the structural-contingency model for organizational effectiveness", in Administrative Science Quarterly, 1975(20), 393-411.
- PENNINGS, J., Organisatiesociologie in de Verenigde Staten, paper voorgesteld op de Sociologendagen NSAV-VVS, Amsterdam, 1984.
- PRELOT, M., Sociologie politique, Dalloz, Paris, 1973.
- SARTORI, G., Parties and party system, Cambridge U.P., 1976.
- SCHWARTZENBERG, R., Sociologie politique, Montchrestien, Paris, 1974.
- SEILER, D., "Une généalogie des organisations de partis", in Res Publica, 1984(26), 119-141.
- SILVERMAN, D., The theory of organisations: a sociological framework, Basic Books, New York, 1970.
- STEINER, K., Politics in Austria, Little Brown en Co, 1972.
- TERREBERRY, S., "The evolution of organizational environments", in Administrative Science Quarterly, 1968(12), 590-613.
- THOMPSON, J. en W. McEWEN, "Organizational goals and environment: goal-setting as an interaction process", in American Sociological Review, 1958(23), 23-31.
- THOMPSON, J., "Organizational management of conflict", Administrative Science Quarterly, 1960(4), 389-409.
- THOMPSON, J., Organizations in action, Mc Graw Hill, New York, 1967.
- VILROKX, J., "Sociaal-economische verhoudingen in het tweeledige België. Een interactionele en multi-dimensionele benadering", in Tijdschrift voor Sociologie, 1981(2), 122-158.
- WARREN, R., "The interorganizational field as a focus of investigation", in Administrative Science Quarterly, 1967(12), 396-419.
- WEBER, M., "Class, status, party", in H. Gerth en C.W. Mills, From Max Weber: essays in sociological theory.

WISEMAN, H., Political systems. Some sociological approaches.
Routledge and Kegan Paul, London, 1966.

YUCHTMAN, E. en S. SEASHORE, "A system resource
approach to organizational effectiveness", in American
Sociological Review, 1967(2), 891-902.